

ПОПУЛІЗМ ЯК ВИКЛИК ДЕМОКРАТИЧНИМ ПРОЦЕСАМ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Бурдюг М. М.,

аспірант кафедри політичних наук

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0003-0017-3588

maksymburdiuh@gmail.com

У статті досліджено проблематику причини та проявів сучасного популізму в країнах Європейського Союзу, що посилюються протягом останніх двох десятиліть. Зростання радикальних ідей, ідеї мультикультуралізму та глобалізації, а також міграційні процеси в Європі посилюють складні процеси в системі облаштування єдиного політичного, економічного та культурного простору. Популістична активність підкреслює збільшення недовіри електорату до класичних партій, які не в змозі вирішувати нагальні суспільні запити. Нинішня популістська активність є наслідком структурної трансформації, яка передбачає: зростання недемократичного лібералізму; зміну відносин між правлячими політиками та підконтрольними; демократизацію засобів масової інформації, які виявляються взаємопов'язаними, що посилює їхній колективний ефект. Окремі популістські партії виступають у ролі претендентів на загальнонаціональних виборах, а в деяких країнах (Угорщина, Польща) отримали керівну роль. Популізм партій у Європейському Союзі досить часто дотичний до інших ідеологічних спрямувань (лібералізм, соціалізм тощо). Європа обирає між проведенням необхідних реформ, зміцненням ліберальної демократії й прав людини, підтримкою різноманітності й рівності та економічною націоналістичною федерацією держав, що демонтує концепцію ліберальної демократії. Ліберальна ідеологія, що спиралася на недемократичні принципи, поступово посилювала популістські настрої, а наявні проблеми та кризи європейського суспільства прискорювали просування популізму серед широких електоральних мас. На порядок денний виходять питання гендерної проблематики, антиіммігрантські настрої, антиєвропейська риторика, націоналістичні рухи. Зростання кількості популістських партій означає, що необхідне переосмислення характеристик інституційних структур та ролі окремих гравців у політичній діяльності. Ігнорування зазначеного може посилити тиск на ліберальну демократію, що забезпечує захист прав і свобод людини, підтримує верховенство права, упроваджує загальноєвропейські прогресивні цінності.

Ключові слова: популізм, Європейський Союз, ліберальна демократія, ідеологія, політика.

Постановка проблеми. Популістські рухи у Західній Європі зайняли власну політичну нішу в економічно розвинених суспільствах. Популістські партії отримали голоси та місця в багатьох європейських країнах, а також увійшли до уряду в таких державах як Австрія, Італія, Нідерланди, Польща та Швейцарія. По всій Європі середня частка голосів за партій популістичного спрямування на парламентських виборах суттєво зросла за останні десятиліття. Навіть малі партії все ще можуть чинити величезний тиск на урядові органи та змінювати політичний порядок денний. Небезпека полягає в тому, що популізм підриває довіру суспільства до легітимності ліберальної демократії, активно руйнуючи її принципи та практики.

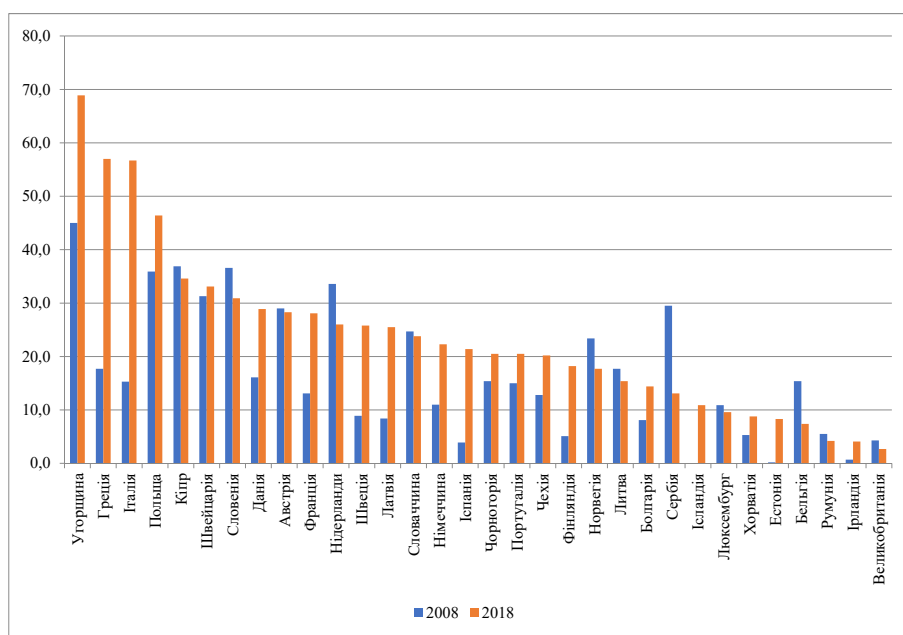
У сучасних умовах досить розповсюдженими стають етнонаціоналістичні партії, які формують популістські елементи. Програми радикальних правих партій та рухів спрямовані на зміцнення нації шляхом підвищення її етнічної однорідності та повернення до традиційних цінностей. Успіх популістів в Європейському Союзі підкреслює посилення недовіри електорату до класичних партій через неможливість вирішити численні суспільні запити. Зазначене доводить необхідність поглибленого вивчення причин та наслідків популістичного спрямування політичних партій та об'єднань, що посилалося в Європейському Союзі на тлі соціально-економічної, етнічної, релігійної та ідеологічної проблематики.

Метою статті є дослідження сучасного популізму як виклику демократичним процесам Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеологічні та політичні передумови виникнення популізму, аналіз його тенденцій, наслідки поширення популістичної риторики в країнах Європейського Союзу досить широко розглядаються в сучасній науковій літературі. Тематика, пов'язана з популізмом у країнах Західної Європи, відображена у працях Т. Аккермана, Т. Бороса, Е. Верца, Р. Водака, Г. Дьорі, К. Мудде, Г. Лакі, М. Рудуйна, М. Фрейтаса, А. Хейньо та ін. В той же час, тематика аналізу популізму в якості неліберальної відповіді на недемократичний лібералізм в Європейському Союзі передбачає комплексного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Індекс авторитарного популізму Timbro показує, що сьогодні спостерігається зростання кількості популістських партій по всій Європі. У 2018 р. середня підтримка популістичних політиків виборцями становить 22,2%. Популістські партії активно залучають виборців, особливо у густонаселених країнах. Якщо середній показник включає 264 млн європейських виборців загалом, поділених між 33 країнами, включених у дослідження, середній показник становитиме 26,8%. Тобто більше одного з чотирьох європейських виборців (понад 71 млн) віддавали свій голос за популістську партію у період останніх загальнонаціональних виборів. З процесами демократизації у Східній Європі радикальні націоналістичні партії досягли низки успіхів: Чехія, Словаччина, Словенія та Румунія були серед країн, у парламентах яких з'явилися праві популісти, і їхня підтримка виборців становила в межах 5–10%. Водночас «Vlaams Blok» (Фламандський блок) здійснив прорив у Бельгії (6,6% на виборах 1991 р.), і права популістська партія «Ny Demokrati» увійшла до парламенту Швеції (Heinö, 2019).

Дослідники наголошують на трьох параметрах популізму: протистояння між людьми та корумпованою елітою; опора на волю народу; еклетика, яка не становить цілісної структури вірувань, а об'єднує різноманітні політичні елементи (Wodak, 2019). Немає сумнівів у тому, що сьогодні у Європі існує та активно діє низка правих популістських партій. На початку 2010-х здавалося, що правопопулістські партії досягли стагнації, але з 2014 року вони різко зросли у кількості. Усього за чотири роки їхня підтримка збільшилась з 11,6% у 2014 році до 15,4% у 2018 році. Найбільше це спостерігається в Угорщині, Польщі та Швейцарії. Довгий час Іспанія була єдиною великою країною без популістських партій, але восени 2018 року у Vox, що набрала лише 0,2% на останніх виборах, значно зросла підтримка. Зростання підтримки радикальних лівих партій було викликано в основному винятковими успіхами лівих популістських партій у Греції, Італії та Іспанії, але ліві партії також досягли успіху в таких країнах, як Данія, Бельгія, Ірландія, Румунія та Хорватія. Однак після 2015 року їхня висхідна траєкторія згладилася. Схоже, що підтримка виборців консолідувалась приблизно на 7%. Проте слід зазначити, що середній показник підвищується за рахунок результатів у невеликій кількості країн. Середнє збільшення становить лише 1,3% (Heinö, 2019). На рис. 1 показана тенденція розподілу голосів за популістські партії Європи у 2008 і 2018 рр.

Рис. 1. Рівень підтримки популістських партій Європи у 2008 і 2018 рр., % (Heinö, 2019)

У середньому загальна кількість голосів для популістських партій становить 25,5%. Іншими словами, в середньому кожен четвертий громадянин ЄС голосує за популістську партію на національних виборах – причому, середня підтримка не набагато вища на європейських виборах. Тенденція зростає, в середньому перемагають популістські партії на останніх загальнонаціональних виборах на 3,8% більше, ніж на попередніх (Mudde, 2021). Лише у восьми країнах загальна кількість голосів популістів значно зросла – тобто більш ніж на 10%. Середній показник у 16 країнах Єврозони становить лише 0,1% вище. Найбільш дивним є той факт, що три з п'яти країн, які отримали допомогу від ЄС, не помітили жодних змін під час популістського голосування. Це не означає, що економічна криза не впливає на підтримку популістських партій, а скоріше, що вона може бути відкладеною (Greskovits, 1998). Хоча популізм пов'язаний із реальними та уявними «кризами», останні часто є каталізаторами, а не першопричинами. Популізм, по суті, став неліберальною демократичною відповіддю на недемократичний лібералізм. В такому випадку популізм можна подолати лише впроваджуючи ліберальну демократію (Mudde, 2021).

Нинішній популістський сплеск є наслідком структурної трансформації, яка має ключові аспекти: зростання недемократичного лібералізму; зміна відносин між правлячими політиками та підконтрольними; демократизація ЗМІ, які теоретично та емпірично є взаємопов'язаними, тим самим посилюючи їхній колективний ефект. Зростання недемократичного лібералізму обговорюється під різними термінами, включаючи «неоліберальну глобалізацію», «постдемократію» та «технократію» (Maig, 2013). Ймовірно, найкращим прикладом ліберальної політики, яку підтримували всі основні провідні партії, але десятиліттями прибирали з політичного порядку денного, є імміграція. Імміграція стала політизованою в більшості європейських країн лише у 1990-х роках після виборчого прориву популістських правих партій. Більшість імміграційної політики була демократичною за процесом, але недемократичною за духом (Mudde, 2021).

Слід визнати, що протягом останніх років кризи та жорсткої економії в Європі відбувся значний підйом націоналістичних та популістських партій, які перемогли на виборах і спричинили значні зміни в правилах політичної гри (Akkerman & Rooduijn, 2017). Розподіл голосів за різні ідеології в 1998 р. та 2018 р. (рис. 2), демонструє суттєве збільшення популістської ідеології, що демонструє народне незадоволення елітами, імміграцією, підживлюючи потреби у популізмі.

У деяких країнах, таких як Франція та Австрія, популістські партії вийшли за межі маргіналізованих та виступили як серйозні претенденти на загальнонаціональних виборах, а в Угорщині та Польщі вони фактично керують. Значна частина європейського населення могла б уявити собі життя в авторитарних системах. Вони вважають деякі аспекти такого управління привабливими, такі як жорсткий нагляд, звуження індивідуальних свобод та однорідні структури суспільства, шукаючи сучасні та історичні зразки для наслідування. Виклики для ліберальних демократій є реальними та знаходяться в центрі аналізу дослідників з різноманітних аналітичних центрів та установ (Woertz, 2017).

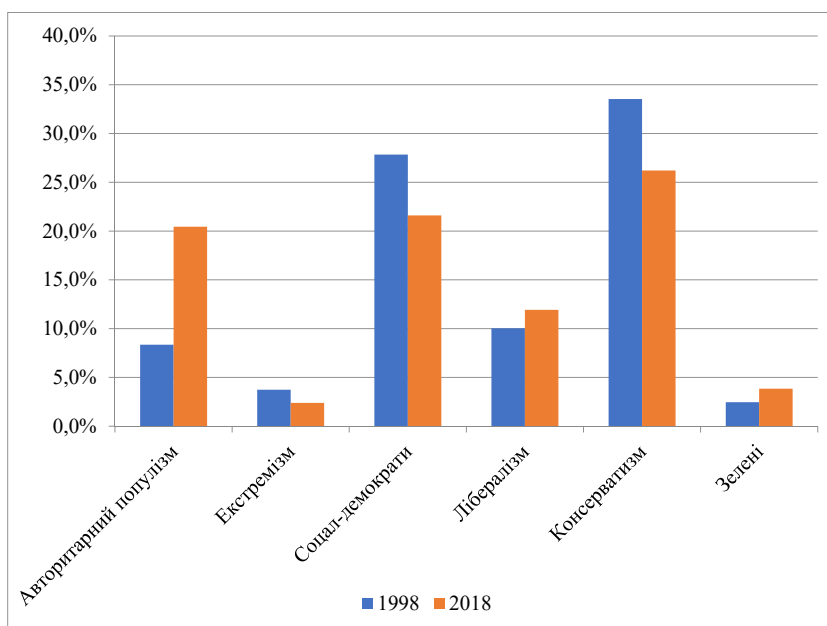

Рис. 2. Відсоток голосів за різні ідеології в 1998 р. та 2018 р. (Heinö, 2019)

Після глобальної фінансової кризи 2008 року знову приділено увагу визначенню міжнародної хвилі популізму, що відбувається у Західній Європі, а також виявленню причин популістського сплеску, який може ефективно змінити обличчя політики ЄС протягом багатьох років. Наприклад, у європейському контексті популізм використовувався для опису антиімміграційних та антиєвропейських партій, таких як Французький національний фронт (FN), Австрійська партія свободи (FPÖ) та Голландська партія свободи (PVV). Термін популізм в європейських ЗМІ зневажливо вживається у позначенні таких різноманітних явищ, як безвідповідальна економічна програма чи демагогічний стиль політики. Це визначення фактично відображає податливість і тенденцію популізму прив'язуватися до інших ідеологій (лібералізм, соціалізм тощо). Обговорюючи міграцію чи біженців, наприклад, європейські популісти відповідають захистом корінного народу від іншої групи, а саме іммігрантів.

Італійці страждають від наявності популістських рухів. Нинішні версії популізму, представлені Lega Nord Маттео Сальвіні та Рухом п'яти зірок (M5S) Беппе Грілло, налічують близько 40% електорату. Дивлячись на загальні вибори 2018 року, M5S – це найбільша конкретна загроза популістського дрейфу, більш відчутна, ніж антиєвропейські та антиімміграційні позиції правого крила Lega Nord, яке охоплює лише 10% голосів (Dal Zotto, 2017).

Загальні вибори 2010 року змінили динаміку шведської політики, коли популістська партія «Шведські демократи» (SD) перетнула 4% бар'єр для проходження до парламенту. Незважаючи на те, що всі партії з обох сторін політичного спектру пообіцяли не співпрацювати з SD, остання показала успіх на загальних виборах 2014 року (за результатами голосування 12,9%, отримавши 49 місць у парламенті). Згідно з останніми опитуваннями на загальних виборах, проведеними Шведським інститутом опитування громадської думки (SIFO), SD піднялася до 16,9%. Партія обіцяє різке скорочення нової імміграції та вимагає повної асиміляції іммігрантів, які вже живуть у Швеції. Багато іммігрантів намагаються інтегруватися, оскільки вони не розмовляють шведською та не мають відношення до культури, що, у свою чергу, впливає на їхніх дітей – це в основному стосується жінок з обмеженою освітою (Khali, 2017).

Що стосується популістських партій, то політика Угорщини є окремим випадком: її партійна система має дві основні популістські партії (Фідес і Йоббік), одна з яких є домінуючою правлячою силою, інша є провідною опозиційною партією з 2010 року. Як зазначає дослідження (Mudde, 2016), Угорщина пропонує унікальний випадок для популізму, оскільки правляча партія «Фідес» і «Йоббік», основна опозиційна партія, могли вважатися популістами протягом останніх 10–15 років. Фідес був створений як ліберальна партія під час демократичного переходу в 1989–1990 роках і поступово перейшов на право-консервативну популістську позицію (Köröseyi, 2017). «Йоббік» намагався перемістити свою ідеологічну позицію в більш центристський напрямок і перетворитися на всеосяжну партію. У загальній виборчій кампанії 2018 року «Йоббік» все ще використовував антиелітарну риторіку, але пом'якшував свої націоналістичні та антиромські настрої. Угорські партії утворюють переважну партійну систему, в якій домінуючою правлячою партією є популістська партія, як і одна з найсильніших опозиційних партій. За останнє десятиліття обидві партії разом мають близько 80% депутатських мандатів. Хоча популізм не має прямого впливу на політичний порядок денний непопулістських партій, можна спостерігати передачу ідей між двома партіями (Dobos, 2021).

ЄС поляризований вищенаведеним суперечливим баченням. Європа знаходиться на роздоріжжі між вибором необхідних реформ, зміцненням ліберальної демократії та прав людини, підтримкою солідарності, різноманітності та рівності; або зміщуючись в бік економічної націоналістичної федерації держав, що виключає усіх нехристиян і демонтує концепцію ліберальної демократії (Wodak, 2019).

Польща є особливо яскравим прикладом правого популізму, коли партія «Право і справедливість» («ПіС») з 2015 року постійно зберігала мажоритарний статус діючого актора. Популізм, особливо на дискурсивному рівні, був невід'ємною частиною польської політики. Більше того, у період 2000–2020 рр. можна спостерігати за зростаючою політичною актуальністю популістів, у тому числі ПіС, яка перед виборами 2005 року поступово переходила до популізму. На виборах до Європейського парламенту (ЄП) 2019 року та на наступних парламентських виборах пізніше того ж року ПіС та її молодші партнери по коаліції (Об'єднані праві) забезпечили домінуюче положення (45,4% голосів, і 43,59% голосів відповідно до 235 місць) завдяки кампанії, наповненій гомофобними гаслами та критикою ґендерної ідеології, якій сприяли щедрі соціальні витрати, оформлені як «революція гідності», орієнтована на людей. Польська партійна система демонструє риси обмеженого плюралізму з сильною поляризацією між ПіС, яка вдається до популізму на рівні дискурсу та порядку денного, та опозиційними лібералами. Таким чином, відбулося сприяння високому рівню поляризації, запроваджуючи реформи, які обмежують, якщо не руйнують, систему стримувань і противаг і обмежують громадянські свободи (Lipiński, 2021).

Зростання популістичних партій у сучасній Європі демонструє появу певної недовіри суспільства до демократичного спрямування державної політики різних країн. Присутність іммігрантів в Європі становить культурну загрозу національній ідентичності країни, особливо коли місцеві жителі не знають, що їхня нація чи країна страждають від невдалого визначення національності (Galston, 2018). Ліберальна ідеологія, що спиралася на недемократичні принципи, поступово посилювала популістські настрої. А низка різних проблем та криз у європейському суспільстві прискорювали просування популізму серед широких електоральних мас.

Ліві популістські партії (виступають проти транснаціональних корпорацій і критично ставляться до глобалізації та капіталізму) та праві популісти (ксенофобські, антиєвропейські та націоналістичні партії) посилюють рівень суспільної підтримки. Але якщо праві популісти зростали лише в Західній, Центральній та Східній Європі, то ліва популістська ідеологія обмежувалася Південною Європою. Останніми роками помітна регіональна лінія розлому зникла, і в усіх країнах, за винятком кількох, лівий популізм значно знизився. Праві популісти, навпаки, посилити свою підтримку навіть у країнах, де таких утворень навіть не було декілька років тому, і вони прийшли до уряду самостійно або у складі коаліційних урядів у багатьох країнах ЄС. Обмеження популярності правих популістів нещодавно усунулися, що перетворило їх на потенційно великих гравців майже всюди в Європейському Союзі, тоді як ліві популісти більше не є серйозними претендентами на урядову владу майже ніде, за винятком двох-трьох держав-членів Південної Європи та Ірландії.

В усталених демократіях Західної Європи популісти загалом дотримуються основних правил демократичної конкуренції і не трансформують демократичну інституційну структуру. У Центральній та Східній Європі популісти намагаються переробити всю демократичну інституційну структуру за своїм власним уподобанням, прагнучи ліквідувати або істотно послабити політичний плюралізм. Таким чином, фундаментальні відносини з ліберальною демократією є ключовою лінією розмежування між популістами різних регіонів ЄС (Boros, Freitas, Györi, Laki G., 2020).

Слід зазначити наявність відмінностей серед країн ЄС, де існує різний відсоток підтримки популістської ідеології. Посилення правової складової у чисто економічних питаннях передбачає перехід до прийняття окремих рішень кулуарно та непублічно, а, отже, оминаючи публічні дискусії. Аналіз доводить, що за останні 20 років (2008–2018 рр.) зросла кількість прихильників авторитарного популізму. На порядок денний починають виходити питання гендерної проблематики, антиіммігрантські настрої, антиєвропейська та антиглобалізаційна риторика, націоналістичні рухи.

Хоча популізм має негативний відтінок, що стосується до безвідповідальної політики держави, є тенденція щодо його близькості з лібералізмом та соціалізмом. Існують думки, що глобалізація стала ще одним каталізатором популізму, посилюючи нерівність у суспільствах, а отже, зростає потреба у захисті автентичного населення та самоідентифікації. Таким чином, у політичному житті багатьох країн виокремився потужний напрям, спрямований на популістське виокремлення проблематики, яка близька до європейських виборців, що свідчить про нагальну потребу посилювати існуючі демократичні інституції та проводити дієву державну політику, що має оперативно вирішувати проблеми сучасного європейського суспільства у гендерній, імміграційній, релігійній, культурній та економічній сферах.

Висновки. Таким чином, європейська практика демонструє значне зростання популізму не лише як ідеологічного напрямку, а й як політичної сили, що закріпилася у парламентах багатьох країн-членів. Проблема, що посилює популістичну риторіку, породжена гендерними питаннями, національними претензіями, антиглобалізацією та збільшенням кількості іммігрантів. В Європейському Союзі посилюється негативне сприйняття власної еліти, робиться акцент на несприйнятті міжнародних економічних інституцій з метою захисту власних інтересів. Виборці європейських країн, стикнувшись із питаннями глобалізації та єдиного простору (особливо у нестійких демократіях Східної Європи), почали пошук власної ідентифікації, що посилюють популістичні партії як, наприклад, у Бельгії (Флаамс Блок), Іспанії (Подемос) та Польщі («Право і справедливість»). Зазначені процеси призвели до суттєвого впливу популістської ідеології на політичні рішення та діяльність як в національних парламентах, так і в Європарламенті, що стало своєрідним викликом для подальшого розвитку демократичних процесів.

Серед основних елементів, які живлять популістські рухи: бажання виборців інтегрувати певні елементи недавнього минулого; посилити національну ідентичність на протигагу глобалізації; необхідність реалізації функцій безпеки та умов стабільного існування; забезпечення справедливого економічного розподілу благ. Виходячи з цього, прогресивні сучасні партії мають враховувати потреби електорату, реально забезпечуючи вирішення проблем у сферах соціальної допомоги, міграції, кліматичних змін, релігії та трудового законодавства.

Зростання кількості лідерів-популістів та їхніх партій означає, що необхідне переосмислення характеристик інституційних структур, і аналіз зростання ролі окремих гравців у політичній діяльності,

особливо коли соціально-політичні інститути є більш слабкими. На жаль, інтенсивне використання популізму послаблює державні інститути влади та може забезпечити прихід авторитарних популістів чи лідерів-расистів до влади. Зазначене може призвести до посилення тиску на ліберальну ідеологію, що містить в своїй основі захист прав і свобод людини, забезпечення верховенства права, упровадження демократичних цінностей.

Burdiuh M. Populism as a challenge to democratic processes in the European Union

The article examines the problems of the cause and manifestations of modern populism in the countries of the European Union, which has intensified over the past two decades. The growth of radical ideas, the ideas of multiculturalism and globalization, and migration processes in Europe intensify the complex processes of arranging a single political, economic and cultural space. Populist activity underlines the increasing mistrust of the electorate towards classical parties, which cannot solve urgent public demands. The current populist activism results from a structural transformation that involves: the growth of undemocratic liberalism; changing relations between ruling politicians and those under control; democratization of mass media, which appear to be interconnected, which enhances their collective effect. Individual populist parties act as contenders in national elections; in some countries (Hungary, Poland), they have obtained a leadership role. The populism of parties in the European Union is often tangential to other ideological directions (liberalism, socialism, etc.). Europe is choosing between carrying out the necessary reforms, strengthening liberal democracy and human rights, supporting diversity and equality, and an economic nationalist federation of states that dismantles the concept of liberal democracy. Liberal ideology, based on undemocratic principles, gradually strengthened populist sentiments, and European society's existing problems and crises accelerated the promotion of populism among the broad electoral masses. Gender issues, anti-immigrant sentiments, anti-European rhetoric, and nationalist movements are on the agenda. The growing number of populist parties means it is necessary to rethink the characteristics of institutional structures and the role of individual players in political activity. Ignoring the above may increase the pressure on liberal democracy, which ensures the protection of human rights and freedoms, supports the rule of law, and implements pan-European progressive values.

Key words: populism, European Union, liberal democracy, ideology, politics.

Література:

1. Akkerman T., Rooduijn M. Flank attacks: Populism and left-right radicalism in Western Europe. *Party Politics*. 2017. №23(3). P. 193–204.
2. Boros T., Freitas M., Györi G., Laki G. State of populism in Europe 2020. Brussels: FEPS and Policy Solutions, 2020. 70 p.
3. Dal Zotto E. Populism in Italy: The Case of the Five Star Movement. *Populism in Europe: from symptom to alternative*. CIDOB Report 1. Barcelona, 2017. P. 61–64.
4. Dobos G. Hungary: The Impact of Populism on the Party System (2000-2020). *Impacts of Populism on the Party Systems*. 2021. P. 1–13.
5. Galston W. A. Anti-Pluralism: The Populist Threat to Liberal Democracy. New Haven: Yale University Press, 2018. 158 p.
6. Greskovits B. The Political Economy of Protest and Patience: Easy European and Latin American Transformations Compared. Budapest: Central European University Press, 1998. 246 p.
7. Heinö A. J. Timbro Authoritarian Populism Index. 2019. URL: <https://populismindex.com/>.
8. Khali El-A. Populism in Sweden: socioeconomic polarisation in the model social democratic state. *Populism in Europe: from symptom to alternative*. CIDOB Report 1. Barcelona, 2017. P. 53–55.
9. Körösenyi A. Weber és az Orbán-rezsim: plebiszciter vezérdemokrácia Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*. 2017. №26(4). P. 7–28.
10. Lipiński A. Poland: The Impact of Populism on the Party System (2000-2020). *Impacts of Populism on the Party Systems*. 2021. P. 14–25.
11. Mair P. Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy. London: Verso. 2013. 174 p.
12. Mudde C. Populism in Europe: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism. *International Journal of Comparative Politics*. 2021. №56. P. 577–597.

13. Mudde C. Europe's Populist Surge: A Long Time in the Making. *Foreign Affairs*. 2016. №95(6). P. 25–30.
14. Wodak R. Analysing the Micropolitics of the Populist Far Right in the «Post Shame» Era. *Europe at the Crossroads*. 2019. P. 63–92.
15. Woertz E. Populism in Europe: from symptom to alternative. CIBOD Report 1. Barcelona, 2017. 67 p.

References:

1. Akkerman T., Rooduijn, M. (2017). Flank attacks: Populism and left-right radicalism in Western Europe. *Party Politics*. №23(3). P. 193–204 [in English].
2. Boros, T., Freitas, M., Györi G., Laki, G. (2020). State of populism in Europe 2020. Brussels: FEPS and Policy Solutions [in English].
3. Dal Zotto, E. (2017). Populism in Italy: The Case of the Five Star Movement. *Populism in Europe: from symptom to alternative*, ed. E. Woertz, CIDOB Report 1. Barcelona. P. 61–64 [in English].
4. Dobos, G. (2021). Hungary: The Impact of Populism on the Party System (2000–2020). *Impacts of Populism on the Party Systems*. P. 1–13 [in English].
5. Galston, W. A. (2018). *Anti-Pluralism: The Populist Threat to Liberal Democracy*. New Haven: Yale University Press [in English].
6. Greskovits, B. (1998). *The Political Economy of Protest and Patience: Easy European and Latin American Transformations Compared*. Budapest: Central European University Press [in English].
7. Heinö, A. J. (2019). Timbro Authoritarian Populism Index. Retrieved from <https://populismindex.com/> [in English].
8. Khali, El-A. (2017). Populism in Sweden: socioeconomic polarisation in the model social democratic state. *Populism in Europe: from symptom to alternative*, ed. E. Woertz, CIDOB Report 1. Barcelona. P. 53–55 [in English].
9. Körösnéyi, A. (2017). Weber és az Orbán-rezsim: plebiszciter vezérdemokrácia Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*. №26(4). P. 7–28 [in Hungarian].
10. Lipiński, A. (2021). Poland: The Impact of Populism on the Party System (2000- 2020). *Impacts of Populism on the Party Systems*. P. 14–25 [in English].
11. Mair, P. (2013). *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso [in English].
12. Mudde, C. (2021). Populism in Europe: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism. *International Journal of Comparative Politics*. №56. P. 577–597 [in English].
13. Mudde, C. Europe's Populist Surge: A Long Time in the Making. *Foreign Affairs*. 2016. №95(6). P. 25–30 [in English].
14. Wodak, R. (2019). Analysing the Micropolitics of the Populist Far Right in the «Post Shame» Era. *Europe at the Crossroads*. P. 63–92 [in English].
15. Woertz, E. (2017). Populism in Europe: from symptom to alternative. CIBOD Report 1. Barcelona [in English].

Стаття надійшла до редакції 28.03.2023

Стаття рекомендована до друку 06.04.2023